Kâtibî [Seydî Alî Reis] Dîvânı

İnceleme-Metin Açıklama ve Notlar

Kâtibî, Türk tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Seydî Alî Reis'in şiirlerinde kullandığı mahlastır. Dededen miras kalan denizcilik mesleği ile başta Barbaros Hayreddin Paşa olmak üzere pek çok deniz erkânı ile seferlere katılmış olan şair, Hint seferi dolayısıyla atandığı kaptanlık sonucu hayatını değiştirecek bir macerayı yaşamış ve bunun sonucunda da ünlü eseri ***Mir'âtü'l-Memâlik***'i kaleme almıştır.

Kaynaklarda Kâtibî'nin ***Dîvân*** sahibi bir şair olduğu belirtilmesine rağmen bugüne kadar eserinin bir nüshası ele geçmemişti. Fakat yapılan kütüphane taramaları sonucunda şairin ***Dîvân*** nüshasına ulaşılmış olup bu çalışma da şairin şiirlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Dört bölümden müteşekkil çalışma ***Dîvân*** metnini ilim âlemine tanıtmayı amaç edindiği gibi Kâtibî'nin edebî yönünü gösterecek şekilde şiirlerin incelemesini de havidir. Ayrıca şiirlerinde geçen bazı edebî ibareler açıklama ve notlandırılma yoluna gidilmiştir. Çalışma, bugüne kadar daha çok tarihî kimliği ile bilinen Seydî Alî Reis'in kayıp bir eserini ortaya koyarak edebî yönünü de aydınlığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

yeditepeyayinevi.com
/ yeditepekitap
/ yeditepekitap
/ yeditepeyayinevi
9 786256 270657
YEDİTEPE

Kâtibî [Seydî Alî Reis] Dîvânı

Hazırlayan
Nusret GEDİK

Kâtibî
[Seydî Alî Reis]
Dîvânı

İnceleme-Metin
Açıklama ve Notlar

Hazırlayan
Nusret GEDİK

YEDİTEPE

KÂTİBÎ
[Seydî Alî Reis]
DÎVÂNI

Hazırlayan
NUSRET GEDİK

KÂTİBÎ
[SEYDÎ ALÎ REİS]
DÎVÂNI

Hazırlayan
Nusret Gedik

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 49829

ISBN: 978-625-6270-65-7
Yeditepe Yayınevi: 710
Araştırma-İnceleme: 536

1. Baskı: Aralık 2024

Sayfa Düzeni
Deniz Tugay

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi
Ticaret Anonim Şirketi
Beytepe Köy Yolu No:3 06800 Bilkent/Ankara
Sertifika No: 46519

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

KÂTİBÎ
[Seydî Alî Reis]
DÎVÂNI

Hazırlayan
NUSRET GEDİK

YEDİTEPE

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ **9**
KISALTMALAR **13**

BİRİNCİ BÖLÜM
KÂTİBÎ: HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

HAYATI 15
Adı ve Mahlası 15
Hayatı ile İlgili Bilgiler 16
Ölümü 27
ESERLERİ 28
Mir'âtü'l-Memâlik 28
Mir'ât-ı Kâ'inât 31
Kitâbu'l-Muhît fî İlmi'l-Eflâk ve'l-Buhûr 33
Hülâsatu'l-Hey'e 34
Risâle-i Zâtü'l-Kürsî 36
Dîvân 37
EDEBÎ KİŞİLİĞİ 39
Kaynakların Şiirini Değerlendirmesi 39
Kendi Şiiri ve Şairliği Hakkındaki Görüşleri 42

İKİNCİ BÖLÜM
***KÂTİBÎ DÎVÂNI*'NIN İNCELENMESİ**

Vezin 47
Kafiye ve Redif 51
NAZIM ŞEKİLLERİ 51
Musammatlar 52
Gazeller 53
Kıt'alar, Tarihler ve Diğer Nazım Şekilleri 55
Matla'lar 56

MUHTEVAYA DAİR BAZI DİKKATLER 56
Günlük Dil 57
Deyim, Atasözü ve Kalıp İfadeler 60
Gurbet 62
Bektaşîlik 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÂTİBÎ DÎVÂNI

Metin Tesisinde İzlenen Yol 69

METİN 73
[MUSAMMATLAR] 73
[GAZELLER] 82
[KIT'ALAR VE DİĞER NAZIM ŞEKİLLERİ] 166
[TARİHLER] 171
[MATLA'LAR] 177
ĠAZELLİYĀT-I TÜRKĪ-İ ÇAĠATAY
DER-ṬARZ-I MĪR ʿALĪ NEVĀʾĪ 181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AÇIKLAMA VE NOTLAR 197

SONUÇ 203
KAYNAKÇA 205

Beni bugünlere getiren Annem Neriman ve
Babam Salih GEDİK ile oğlum Nihat Çağrı'ya…

ÖN SÖZ

Kâtibî, Türk tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Seydî Alî Reis'in şiirlerinde kullandığı mahlastır. Onun *Dîvân*'ı olduğu bugüne kadar sadece üç kaynakta zikredilse de araştırmacılar tarafından bu bilgiye şüpheyle bakılmaktaydı. Dededen miras kalan denizcilik mesleği ile başta Barbaros Hayreddin Paşa olmak üzere pek çok deniz erkânı ile seferlere katılmış olan şair, Hint seferi dolayısıyla atandığı kaptanlık sonucu hayatını değiştirecek bir macerayı yaşamış ve bunun sonucunda da ünlü eseri *Mir'âtü'l-Memâlik*'i kaleme almıştır.

Kaynaklarda Kâtibî'nin *Dîvân* sahibi bir şair olduğu belirtilmesine rağmen bugüne kadar eserinin bir nüshası ele geçmemişti. Fakat yapılan kütüphane taramaları sonucunda şairin *Dîvân* nüshasına ulaşılmış olup bu çalışma da şairin şiirlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Eksik olduğu düşünülen ve bazı kısımlarda müstensihten kaynaklı problemlerin yer aldığı *Dîvân* nüshası üzerine bina edilen edisyon kritikli bu çalışmada başta XVI.-XVIII. yy. mecmuaları olmak üzere pek çok şiir mecmuası ve kaynak da taranmıştır. Bu taramalar sonucunda şairin 50 adet gazelinin yer aldığı farklı bir mecmua da tespit edilmiş ve böylece diğer mecmualarla birlikte, şairin şiirlerinin tenkitli metni oluşturulmuştur.

Yapılan çalışma dört bölümden oluşmakta olup ilk bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerinde

durulmuştur. Bu bölümler şairin hem kendi eserinden hem de dönemin kaynaklarından yapılan araştırma ve incelemeler sonucu kaleme alınmıştır.

Eserin ikinci bölümü *Kâtibî Dîvânı*'nın incelenmesine ayrılmıştır. Şairin eseri "Vezin", Kafiye ve Nazım Şekilleri", "Muhtevaya Dair Bazı Dikkatler" başlıkları altında incelenmiş, *Dîvân*'da yer alan şiirler dönemindeki diğer şairler başta olmak üzere şairin gelenekten ayrıldığı veyahut *Dîvân*'ın şekil ve muhtevasında farklı olan hususlar dikkate alınarak ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu manada şairin şiirinde kullandığı Günlük Dil, Deyim, Atasözü ve Kalıp İfadeler, Gurbet ve Bektaşîlik temaları onun beyitleri dâhilinde okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise *Kâtibî Dîvânı*'nın tenkitli metni oluşturmaktadır. Edisyon kritikli olarak hazırlanan metin, Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde yer alan *Dîvân* nüshası esas alınarak hazırlanmış, bunu yanı sıra yine aynı kütüphanede bulunan şairin 50 gazelinin yer aldığı *Mecmû'a-i Eş'âr* başta olmak üzere Türkiye kütüphaneleri ve yurtdışı kütüphanelerinde tespit edilen XVI. ve XVIII. yy. mecmuaları edisyon kritikli metne dahil edilmiştir.

Dördüncü bölüm, şairin şiirlerinde yer alan deyim, ıstılah, tabir vb. bazı noktaların açıklamalarıdır. Açıklamalarda mezkur ıstılahlar şairin şiiri ekseninde yapılmıştır. Bu tabirler çok fazla olmasa da amaç, şairin şiirlerinde bu tabirlerin yerini belirlemek ve örnekleri çoğaltmaktır.

XVI. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman devrini görmüş olan Seydî Alî Reis, kaynaklarda şiirleri ve edebî şahsiyetinden ziyade "Başına Seydî Alî hâlleri geldi" şeklinde deyime dönüşecek maceralı hayatı ile yer almaktadır. Dönem tezkireleri başta olmak üzre diğer kaynaklar da onun şiir ve şairlik yönünü bir nevi geçiştirirler. Dünyada pek az kişiye nasip olacak şekilde o dönem bilinen coğrafyanın

büyük bir kısmını gören şairin hayatı mevzu bahis edildiğinde bu durum biraz da normal görülebilir. Zira o, diğer şairlerden ayrı bir yere sahip olarak farklı bir yönüyle tarihte yer almış ve bu husus da kaynakların Kâtibî'nin o yönüne odaklanmasını sağlamıştır. Ama yine de özellikle yaptırdığı konak başta olmak üzere bu konakta verdiği ziyafetler ve topladığı şairler, kurduğu meclisler kaynakların atlamadığı hususlardandır. Onun bilinmeyen bu şiirlerinin ortaya çıkması, klasik Türk edebiyatı geleneğinde artık onun da yerinin tespit edilecek olması kanaatimizce Türk edebiyatı tarihi açısından mühimdir. Büyük bir özveri sonucu sağlam bir metin ortaya koyma gayretiyle yürüttüğümüz çalışmada, özellikle *Dîvân* nüshasının hattı, şiirlerin yazmada bulunduğu yer ve nüshanın fizikî durumunun oldukça kötü olmasından dolayı kimi yerlerin tahrip olduğu, hatların noktalarının olmadığı ve harflerin birbirine karıştığı, nemden dolayı yazının bozulduğu veyahut çekimin ilgili yeri göstermediği vb. durumlarla karşılaşılmıştır. Bu gibi durumlarda metin tamiri usulleri uygulanmaya çalışılmış, bazı yerlerde yazmanın ilgili kısmı kesilerek verilmiş veyahut hiç okunamayan/görünemeyen kısımlar "…" ile gösterilmiştir. Bu gibi zorluklar dâhilinde tamamlanan çalışmada metne daha uygun tamir, ekleme veyahut farklı okuma önerileriyle, yapıcı tenkitlerin esere ve şahsıma katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Hayatımın her anında yanımda olarak her daim desteğini gördüğüm muhterem hocam Prof. Dr. Nihat Öztoprak, bugünlere gelmemde en önemli kişidir. Kendisine şükran borçluyum. Yine kıymetli hocalarım Prof. Dr. Sebahat Deniz, Prof. Dr. Hanife Koncu ve Prof. Dr. Müjgân Çakır'ın, bütün çalışmalarımda olduğu gibi bu çalışmamda da yardımlarını gördüm. Kendilerine teşekkür ediyorum. Çalışmalarımın her daim teşvikçisi ve yardımcısı Prof. Dr.

Uğur Demir ise özel bir teşekkürü hak etmektedir. Oldukça zorlu olan yazma metnin kimi zaman kaybolunan dehlizlerinde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ozan Yılmaz hocama da teşekkürü bir borç biliyorum. Son olarak ise çalışmanın her safhasında destek, teşvik ve yardımlarını görüp zamanlarından çaldığım eşim Kader Gedik, oğlum Nihat Çağrı ve kızım Nilüfer'e de ayrıca teşekkürlerimi belirtmek isterim. Son olarak bu kitabı en iyi şekilde baskıya hazırlayan Yeditepe Yayınevi'ni unutmadan teşekkür etmek isterim.

İstanbul
Aralık 2024